

תשובת הגאון רבי חיים שלמה שאנן זצ"ל

ראב"ד תל אביב

הסכם לפני הנישואין

לחיוב מזונות במקרה של פירוד

מעשה בא לפנינו בבני זוג שבאו לביה"ד הבעל תבע גרושין. שני בני הזוג הודיעו שאין הם חפצים בשלום זה עם זה, ברם האשה תבעה שהבעל ישלם לה כתובתה במליון ₪ וכן תבעה שהבעל ישלם לה ע"פ הסכם שעשתה עימו עובר לנישואין.

וזה לשון ההסכם, שאינו נושא כל כותרת:

"חתימת ידי תעיד עלי כמאה עדים שהתחייבתי בקאג"ס לזון ולפרנס את אשתי מרת ... כהלכות גוברין יהודאין דזנים ומפרנסים נשותיהם בקושטא. ואם ח"ו לא מיתדר לנו לקבוע דירתנו הקבועה ביחד בדירה אחת מאיזה טעם שיהיה, אני מתחייב לה מעכשיו סך מאה דולר ליום עבור מזונותיה ופרנסתה כל זמן היותנו נשואים כדמו"י. וחיוב מזונות ופרנסה בסך הנ"ל יהיה בתוקפו גם אם יש לאשתי פרנסה ו/או הכנסה ממקור אחר. ואני מוחל לה כל הזכויות והחייבים שזוכה בהם אדם שנושא אשה מתשמיש ומעשי ידיה בזמן שחיוב הנ"ל בתוקפו. אולם אם אזמין אותה לד"ת בנידון הפירוד בב"ד בירושלים וב"ד יפסקו עליה שהיא לא צאית דינא בענין הפירוד, הן משום שתסרב להופיע לד"ת, והן אם תבא לב"ד והב"ד יפסקו בינינו ואני אהיה מוכן לקיים פסק או הצעת הב"ד והיא תסרב

לקיים פסק או הצעת הב"ד, יפסק חיובי זה, ואני מודה שהתחייבות שבשטר זה נעשה בקנין המועיל בדין תורה וכחומר כל שטרות בב"ד חשוב והתנאים נעשו כחומר כל התנאים, ולראיה באתי על החתום בשני ימים לחדש אלול שנת תשנ"ז פה קיבוץ גבעת השלשה והכל שריר וקים". "נאום ... עד: 2 עד: ..."

הבעל אמר שהרב שחיתן אותם הסביר לו שהסכם זה נעשה למנוע עיגון.

אין ספק שהסכם זה וכיוצא בזה אין רוח חכמים נוחה הימנו בלשון המעטה והוא בא כדי להרוס את מוסד המשפחה המקודש בעם ישראל, לא ברור לנו אם הרב שסידר את ההסכם והקידושין הוא רב שומר מצוות. בודאי יש בהסכם זה מעין עצת בלעם בפעור דהיינו אין שום התחייבות לנישואין וברגע שהאשה תחליט לעזוב את בעלה אם משום שעיניה תיתן באחר או משום סיבה אחרת כגון שבעלה יהיה חולה או שתרצה לבלות בחו"ל אצל חברים היא תוכל לעשות כך ואף תזכה ברכוש רב, וגם תבקש כתובה של מליון ₪ ויותר. ואם רצון התורה שהאיש יגרש את אשתו ולא ההיפך, הרי מעתה האשה תגרש את בעלה בעל כורחו מתי שתרצה ולא ההיפך.

על כן אין ספק שיש לדחות בשאט נפש הסכמים שכאלו. התירוץ שהסכמים שכאלו

שהסכמים נקבעים על פי הכוונה ולא על פי הניסוח, הבאנו דברי השו"ע חו"מ סימן סא, טז שם נאמר: "יש מי שאומר שתנאי שמתנה אדם עם חברו אין הולכים אחר הלשון הכתוב בו אלא אחר הכוונה", הבאנו שם מתי-אומרים אדם לא נאמן לומר לא הבנתי ומתי נאמן, ונעתיק קטע מדברנו שם:

למדנו מבבא מציעא סח ב בשטר של רב

עיליש שנכתב בו פלגא באגר ופלגא בהפסד שאמרו שאין לפרש השטר כפשוטו ועל כן: "אמר רבא רב עיליש גברא רבה הוא, ואיסורא לאינשי לא הוי ספי. מה נפשך, אי פלגא באגר - תרי תילתי בהפסד" וכו', וכן נפסק בשו"ע יורה דעה סימן קעז כה: אם כתוב בשטר פלגא באגר והפסד, אם הנותן או המקבל אדם גדול וידוע שלא היה עושה איסור רבית נא דנין אותו להיתר לומר אם יטול חצי הריוח שיקבל עליו שני חלקים באחריות, ואם לא יקבל עליו אלא חצי האחריות שלא יטול אלא שליש הריוח. אבל באינש אחרינא דלא אתחזק בהכי, דיינינן לשטרא כפשטיה והוה ליה שטר שיש בו רבית ואם יש הפסד יפסיד החצי כפי תנאו, ואם יש בו ריוח לא יקבל כלום".

הרי למדנו כשברור שבעל השטר הוא ת"ח וודאי לא התכוון שיהיה איסור רבית, הרי שיש לנו להוסיף ולגרוע בשטר כדי לפרש כוונתו, משא"כ באינו ת"ח שמפרשים השטר שנתכוון לאיסור רבית, ועיין ש"ך שם ס"ק נ שאם הוא אדם גדול אם תפס מפקינן מיניה כיון שפשוט לנו שלא נתכוון להתנות תנאי שיש בו איסור.

וכן מצינו מנחות דף עג ב: שלמי העובדי כוכבים עולות. איבעית אימא קרא,

באים למנוע עגון אינו נכון. בנוסף, לא רק שאין הסכמים אלו מונעים עיגון, אלא אף יוצרים עגון, מאחר ובמידה והבעל ייתן גט בגלל הסכם שכזה ספק גדול אם הגט יהיה כשר והדבר ישליך גם על הילדים שיולדו. ולפעמים הסכמים שכאלו גורמים לעיגון עקב התבצרות הבעל שאין לו כבר מה להפסיד.

ואגב כך נעיר כי הניסיון הראה שבדרך נכונה ניתן למנוע ברוב רובם של המקרים עיגון בלא לשנות מהלכה המסורה בידינו, ולגבי המקרים הנדירים ביותר גם הסכמים שכאלו לא ימנעו.

ברור לכל שהבעל לא הבין משמעות הסכם זה אשר נותן רק זכויות לאשה שהיא יכולה לגרשו מתי שתחפוץ ומאיזה סיבה אפילו משום שמצאה נאה ממנו ואילו הוא לא יוכל לגרשה אלא א"כ היא תסכים ואף אז ישלם לה מליון ₪; ואילו הבעל יהיה חולה וישכב בבית חולים או ח"ו יפול בשבי או יהיה במילואים ארוכים, או יתקע בחו"ל ולא יוכל לחזור מכל סיבה שתהיה, הרי ע"פ ההסכם רשאית האשה לקבל מאה דולר ליום מאחר והם לא גרים ביחד, כמו כן רשאית היא להתנות קבלת הגט בקבלת כתובה וכפי שאירע במקרה זה, גם אם אין מגיעה לה כתובה ע"פ הדין, אין ספק שהמתחייב לא חשב על כך.

ואף שיש תרופה לכך בהסכם שהבעל יפנה לביה"ד בירושלים (איזה?) עובדה שהבעל לא חשב על כך ולא שת לבו להנ"ל.

כבר הארכתי בספר עיונים במשפט חושן משפט חלק א סי' יא שפעמים

עוד יש לנו לדון, הבעל התנה שהוא מוחל לה על עונתה ברגע שלא יגורו ביחד, הלכה היא: אם התנה שלא יתחייב בעונה תנאו בטל וחייב בה, כנפסק בשו"ע לח סעיף ה וסי' סט סעיף ו.

כמו כן מחילה לא תועיל כל עוד לא נתחייב בה וכשם שאין ניתן להסתלק מירושה לפני האירוסין כך אין ניתן להסתלק מזכות עונה לפני הנישואין.

במקרה שהסכם כולו בנוי כמקשה אחת אין חולק שיש חסרון של קני את וחמור עיין חלקת מחוקק אבן העזר מא"ס"ק ד ופ"ת חו"מ רג ס"ק ד.

והנה הסכם זה ברור שיש בו אסמכתא, ומה שנכתב בו שההתחייבות נעשתה בב"ד חשוב, אנן סהדי שלא הקנה בב"ד חשוב והכל יודעים שחכמי ישראל מתנגדים למתווה של משפחה על כרעי תרנגול, ואם נשאל את הצדדים האם היה ב"ד חשוב בזמן חתימת ההסכם, ברורה התשובה שלא היה ב"ד חשוב. וכלל הוא שאין הודאת בעל דין מועילה כשאנו יודעים שהדבר לא יתכן שאכן אירע.

בשו"ע חו"מ קיג ב נפסק: "אפילו הקרקע כל שהוא, יכול לשעבד עליו הרבה מטלטלים, ואם אין ללוה קרקע והמלוה זכה לו בתוך שדהו באחת מההקנאות שקונים בהם קרקעות... הרי זה מקנה עליו כל מטלטלין שירצה... ואם אין קרקע גם למלוה, יכתוב הקניתי לו ארבע אמות קרקע בחצרי ואגבן הקניתי לו המטלטלים, ואע"פ שאין אנו יודעים לו קרקע, הודאת בעל דין כמאה עדים לחובתו".

ואיבעית אימא סברא. איבעית אימא סברא, עובד כוכבים לכו לשמים וביאר רש"י: לכו לשמים - כוונתו הוא שיהא קרבנותיו כליל לשמים ולא שיאכלו. הרי לנו שאף שהגוי אמר במפורש "שלמים", אנו מפרשים שכוונתו הייתה לעולה, ולא אומרים דברים שבלב אינם דברים.

ובשו"ת חתם סופר אבן העזר ח"א סי' צז, הובא גם בפ"ת סדר הגט ס"ק יג, במי שבמקום לומר בעת הגט אני מבטל את המודעה, אמר אני מבטל את הגט, כתב שברור שלא נתכוון לבטל את הגט אלא סבור שזה מין תחינה או שסבור שזה מחזק את הגט ומוצא שפתיו בלא כוונת לכו לא מעלה ולא מוריד, עי"ש. ועיין עוד בזה בתוספת ביכורים לסדר הגט למהר"ם אות כו.

ומסקנת הדברים שם היא: "למדנו, מכמה מקומות, שהמתחייב על דבר שאינו יודע על מה התחייב, ההתחייבות חלה, או משום שהמתחייב הסכים להתחייב כפי מה שכתוב לפניו, או משום "תקנת השוק", אבל המתחייב וטעה בהתחייבות, הולכים אחר הכוונה ולא אחר הכתוב, (ואפשר שיש מחלוקת בדבר, ומכל מקום אין להוציא מהמוחזק".

ברור הדבר שאותו בעל כשהתחייב לא העלה על דעתו אה האפשרות שיאלץ לעזוב את ביתו ואשתו תמרוד בו ובו זמנית יחויב במזונות עונשים, 3,000 דולר. יש להניח שלכל היותר חשב שהוא יחויב אם הוא יחליט לעזוב את אשתו.

ועל כן אין הסכם זה מחייב.

מכל מקום אף לרמ"א וסמ"ע הנ"ל בנדון שלפנינו רחוק הדבר שיש "אנן סהדי דגמר והקנה", וכיון שכך שברור שלא היה ב"ד חשוב, נראה שאין להסכם זה מקום בהלכה.

ועוד, כיון שודאי שהוא נגד תקנת הציבור, שיתבטל מושג הנישואין והאשה תוכל לגרש את הבעל מתי שתרצה, ואין כל ספק שאין ב"ד חשוב שלא נדבר על התפסת זכויות, וקנס ב"ד, ואין כל ספק שאין גמירות דעת, ודאי שאין מקום לכל ההתחייבות.

והנה מה הגדרה של ב"ד חשוב נאמרו כמה שיטות וכדי להקל נציין לאנצ"ת כרך ג ערך בית דין עמ' קסג "ונחלקו ראשונים בגדרו של ב"ד חשוב: יש אומרים שאין ב"ד חשוב אלא סמוכים בארץ ישראל, אבל כל הראשונים אינם מצריכים סמוכים דוקא, אלא מהם שכתבו שיהיה ב"ד חשוב, שהוא אלים להפקיע ממון, ואף על פי שאינו סמוך, כגון בית דינו של רב אמי ורב אסי, ומומחה לרבים, ובי"ד שיש בו תלמיד חכמים שנזכר במקומו ובסביבות מקומו בחכמה, ורבים שותקים לדבריו ומאזינים, ובזמן שחושבים את חכמי ישראל ואת בתי דיניהם חושבים אותו בכללם, ההוא בי"ד חשוב, ואשר אינו כך אינו חשוב, ומהם שסוברים שכל שלשה דיינים הבקיאים בדיני אסמכתא נקראים בי"ד חשוב, ויש אומרים שבי"ד חשוב הוא החשוב שבאותה עיר, כמו שכתוב: ואל השפט אשר יהיה בימים ההם ואפילו יש חשובים מהם בשאר מקומות, אין לנו אלא בי"ד חשוב של אותו המקום. ויש אומרים שיחיד מומחה, או

וכתב סמ"ע ס"ק יב: "כשאין אנו מוחזקין בו דלית ליה קרקע, אז אפילו כתב בשטר בסתמא דהקנה לו מטלטלים אגב קרקע סגי בהכי ואמרינן ודאי יש לו קרקע, אבל כשאנו מוחזקים בו דלית ליה קרקע, לא סגי בהכי דדלמא טועה וסובר דמקנין מטלטלים אגב קרקע שאינה שלו, ואינו יכול להקנות מטלטלים אגב קרקע, אלא אם כן הקנה לו בפירוש בפנינו ושאלו העדים את פיו אם יש לו, או כתב כן בשטר השעבוד הקניתי לו ארבע אמות קרקע, ואז אמרינן כיון דידע דצריך הקנאה אינו משקר ובודאי יש לו קרקע אף שאין אנו יודעין בה".

והנה לכאורה אין נראה כך שהרי לגבי ב"ד חשוב כתב רמ"א רז טו: "ואס ציוה לכתוב בשטר שקנו ממנו בבית דין חשוב, אע"ג דלא קנה [בבית דין חשוב] מהני, דהודאת בעל דין כמאה עדים, ואפילו לא אמר בפירוש אלא ציוה לכתוב שטר חוב מהני כאילו פירש בהדיא".

וכתב סמ"ע ס"ק מב: אע"פ שאנו יודעים בודאי שלא קנה בבית דין חשוב מועילה הודאתו, "והטעם דכיון דהודה ואמר דקנה, הוי ליה כאילו ידענו שגמר והקנה", ושונה דין זה מהמקנה אגב קרקע שבסי' קיג "דאם ידענו בודאי שאין לו קרקע דלא מהני הודאתו, שהקנה אגב קרקע, דשאני התם כיון דאין לו קרקע במה יקנה, אבל כאן דתלוי בגמר ומקנה, והרי הודה שקנה בב"ד חשוב וה"ל כאנן סהדי דגמר והקנה", הרי שלדבריו אין כאן אודיתא, אלא גילוי דעת שהקנה בסמיכות דעת גמורה המועילה לבטל את החסרון של "האסמכתא".

דעת ר' מיימון שהגט כשר דעת רשב"א להחמיר.

דעת רמ"א הגט כשר, ובדעת ב"י כתבו כמה אחרונים שהגט פסול, כיון שהביא את דעת הרשב"א להלכה, וכן פסק הבית מאיר שם ועוד שהחמיר כרשב"א.

משכנות יעקב, הובא גם בפ"ת ס"ק י לא נחלקו הראשונים והתירו אלא כשהתחייב לשלם מפני שרצה להתגרש וגם עתה רוצה מצד עצמו לגרש, ואף אם נחלקו ורמ"א הקל בדיעבד, "דווקא שקיבל הקנס עליו מדעת עצמו ורצונו מבלי ששמו אחרים עליו הקנס, ואף בזה אינו מבואר בדבריו שיתיר גם כן שיתחרט אחר כך קרוב הדבר דלכ"ע חיישינן ליה לגט מעושה... ובשל תורה ובפרט באיסור ערווה יש להחמיר".

כמו כן נחלקו עוד הפוסקים האם נידון הרשב"א כשהחויב אינו תופס מן הדין וניתן מעיקר הדין לחזור מההתחייבות, ונציין לחזון איש אבן העזר צה אותיות ג-ה, ולספר עטרת דבורה ח"א (עמ' ... א"ה. צ"ל ס"י עה) שהביא בהרחבה שיטות הפוסקים.

האמור לעיל הוא טיוטא מפסק דין שלא הגיע למעשה מאחר והייתה הסכמה בין הצדדים, ועל כן פסק הדין לא סוים ולא נבדק בשנית ונחזור על מה שאמרנו בפתיחה: אין ספק שהסכם זה וכיוצא בזה אין רוח חכמים נוחה הימנו בלשון המעטה והוא בא כדי להרוס את מוסד המשפחה המקודש בעם ישראל והסכם זה לא רק שלא ימנע עיגון כמו שמאמינים "התמימים" אלא ירבה ח"ו ממזרים בעם ישראל.

חיים שלמה שאנן

שלשה הדיוטות, שיש להם כח לכופף ולדון, הרי זה ב"ד חשוב.

והנה הטעם שב"ד חשוב מועיל הוא או משום שהתפיס שם זכויותיו ויש כוח לב"ד להפקיע מעותיו אע"פ שלא אמר מעכשיו; או משום שהרי הוא כאילו מודה שאם לא יביא ליום שנקבע זכויותיו בטלות ואין אדם משחק בב"ד ר"ן נדרים כז' ב ומכל מקום בדבר שאין לב"ד שייכות אין קניין בב"ד חשוב מהני - ריטב"א שם; או משום שב"ד חשוב הרי זה כמי שהקנה מעכשיו-סמ"ע רז מע"פ תוספות ב"מ סו א ורמ"א שם יד וטו.

והנה ע"פ החוק הסכם רכוש שנעשה לפני נישואין יש לו כללים שאין הוא חל אלא אם כן אושר ע"פ חוק, תנאים אלו בודאי לא נתקיימו במקרה שלפנינו, ואין הנידון שלפנינו בהתחייבות למזונות גרידא כיון שברור לכל כי מדובר במזונות עונשין, ולכל היותר מדובר בתנאי רכוש שאין החוק מכיר בם. ואין זה כמזונות בת אשתו, ששם הכוונה שם למזונות ממש, וכיון שחל החיוב, משלם גם כשאינן צורך למזונות.

מכל המצטבר נראה אין מקום לחיוב ממון בעקבות הסכם זה.

במידה וההסכם מחייב וכל שכן אם אינו מחייב והבעל כדי להינצל מחיוב המזונות יגרש את אשתו, הרי שיש חשש לגבי הגט וכפי שיבואר להלן:

מי שאנסו אותו שלא כדין לתת גט - הגט בטל, כמבואר שו"ע קלד ה וב"ש ס"ק ט.

מחלוקת ראשונים ר' מיימון ורשב"א הובאה בב"י וברמ"א קלד ד מי שגירש בגלל שקיבל עליו לתת קנס אם לא יגרש,